

Ter gelegenheid van de Allerheiligen- en Allerzielenviering van 2019 in Amsterdam is Alaeddine Touhami (°1994) - voorzitter van de ngo Internationale Soefi Vereniging Alawiyya in Nederland en het Huis van Vrede - gevraagd om deze twee speciale dagen te benaderen vanuit de islamitische traditie. Het vraaggesprek is opgenomen en uitgeschreven. Email A. Touhami: pr@aisanet.nl

Allerheiligen en de dood: in het perspectief van de wijsheid van de profeet Mohammed

De dood heeft de mens bewogen om te zoeken naar de uiteindelijke waarheid. Iets wat de mens nog steeds niet heeft kunnen bevatten en begrijpen. De dood is een natuurlijke zaak. De mens is altijd gefascineerd geweest - en tegelijkertijd angstig- ten opzichte van de afwisseling van leven en dood. Want ze maakt het menselijk leven relatief. Daar komt zij ons iets van het Absolute meegeven, iets dat onbeperkt en niet te vangen is in tijd en ruimte. Het Absolute fascineert de mens, maar heeft hem ook altijd bang gemaakt. In die relatie met de dood en deze te willen begrijpen rijst de vraag: ‘Wat kom ik hier nou eigenlijk doen? Wie ben ik?’ Zij komt vragen aanwakkeren in relatie met dat wat ongezien is en wat wij niet kunnen plaatsen.

Zo is de ontwikkeling van de mensheid in haar zoektocht naar de zin van het leven aangezet door de dood, door de herinnering aan de overledenen en het besef van de eigen-eindigheid. Het is niet een religieuze traditie die begonnen is met het thema van de dood. Maar het is de werkelijkheid van het overlijden die bij de mens vragen heeft doen oproepen over zijn natuur, over wie hij is en waar hij naartoe gaat. Dat zijn existentiële vragen, dat zijn de zingevingsvragen *pur sang*. Vragen die de mensheid in haar verschillende vormen en achtergronden heeft: van het animisme, het aanbidden van de fenomenen zoals de zon, de sterren en de maan, tot aan de idolatrie en het polytheïsme. En uiteindelijk het monotheïsme, een spiritualiteit van eenheid en uniekheid.

De islamitische traditie brengt geen uitvindingen op dit gebied. De profeet Mohammed heeft het overlijden teruggebracht naar de essentie en de eenvoud. Er zijn geen dagen waarbij uitdrukkelijk wordt stilgestaan bij de dood. Sterker nog, zij is een notie die bij de gelovigen constant in herinnering wordt gebracht. Het besef van de dood is een middel om de hardheid van ons egoïsme en de blindheid van onze arrogantie te verzachten. Hoe vaak hebben wij ons eigen-gelijkje niet weten te overstijgen en conflicten bijgelegd met onze naasten door de ‘aardende’ herinnering aan de dood?

In islam is de relatie van de levende met de overledene een relatie van respect, ongeacht de kwaliteit van de daden van de overledene gedurende zijn leven. Er zijn koranverzen en overleveringen die inspirerende inzichten en aanwijzingen geven over deze relatie met de dood en de overledenen. Allereerst wordt er in de islamitische traditie niet geacht om negatief te spreken over de levenden en zeker niet over de overledenen. Een overledene kan zichzelf niet meer verdedigen en is ook niet in staat uitleg te geven over wat hij heeft gedaan en waarom. Er wordt gevraagd om over de overledene alleen datgene te vermelden waarin hij nobel en heilzaam heeft gehandeld, ook al was het maar één van zijn daden uit duizend.

In een overlevering (*hadieth*) is ons een interessant perspectief gegeven over de eindigheid van het leven en wat er overblijft van je daden als je bent overleden. Hierin zegt de Profeet: “Als het kind van Adam overlijdt dan houden zijn daden op, behalve drie: een kennis die tot nut is van anderen, een vrijgevigheid waarvan de vruchten voortduren (een ziekenhuis stichten, een school oprichten, een waterput aanboren...) en een heilzaam kind dat voor jou bidt (de opvoeding die je geboden hebt).”

Een gebruik binnen de meeste islamitische culturen is het toevlucht zoeken bij de heiligen. Na hun overlijden wordt dit gedaan in hun mausolea. Dat zijn vaak mensen wier woorden, daden en staat van zijn een blijvend spoor hebben nagelaten zowel bij de mensen van hun tijd als de plekken die kenmerkend waren voor hen. Een dusdanig blijvende indruk waardoor ze gegrift staan in het geheugen van de mensheid, want het is niet tot hun generatiegenoten beperkt gebleven en met hen het graf ingegaan. Het is doorgegeven van generatie op generatie. Er zijn vele heiligen waarvan men niet weet waar ze zijn begraven, maar toch zijn er aangewezen plekken voor hen waar ze hebben gebeden, gezeten of waar iets heeft plaatsgevonden. Die plekken dragen nog altijd de indruk van hen alsof ze zich die persoon nog steeds herinneren. We hebben te maken met het geheugen van de mensheid. Er zijn zelfs mausolea die zowel door moslims, joden en christenen worden bezocht. Dat zijn dus heilige gemeenschappelijke plekken. Er loopt hier een internationale expositie over met de naam 'Shared Sacred Sites' die o.a. heeft gestaan in Parijs, New York, Marrakech en Istanbul.

Abraham, Mozes, Jezus, Maria, Boeddha en Mohammed zijn personen die zijn overleden. Zij zijn fysisch niet meer aanwezig, maar de relatie met hen is echter nog steeds levend bij miljoenen mensen. Wat is het dat zij hebben gedaan, dat zij niet helemaal zijn gestorven maar levend zijn gebleven in het collectief en individueel bewustzijn? In dit verband zegt de Profeet dat zij zijn gestorven alvorens te sterven. Dat wil zeggen dat je dus niet meer in je eigen beperkte egocentrische individualiteit leeft, maar een universeel wezen wordt waar de gehele mensheid aanspraak op kan maken. Bij het overlijden van Roemi bijvoorbeeld, die geboren is in Balkh (Afghanistan) en begraven ligt in Konya (Turkije), wilden joden, christenen en moslims elk van hun kant aanspraak maken om de uitvaart te leiden. Iedereen maakt aanspraak op deze universele mensen. Ze waren in staat hun eigen etnische, culturele, religieuze individualiteit te overstijgen naar het universele. En dat blijkt nog altijd, waar je ook komt. Ik heb bijvoorbeeld monniken uit Thailand en Vietnam ontmoet die Roemi zien als een referentie voor hen. Roemi is de meest gelezen dichter in de Verenigde Staten en zo zijn er nog meer voorbeelden van hem en van andere heiligen. Het zijn deze mensen die ons de ware betekenis van inclusiviteit laten zien.

In hoeverre hebben wij met ons leven een spoor nagelaten, niet uit zelfgenoegzaamheid, maar uit dienst aan de mensheid? Wie zich in dienst stelt van al het Levende zal voor altijd leven.

Zijn er ook aanknopingspunten in dit verband die de Profeet heeft nagelaten aan de hand van zijn ethiek en handelingen?

Op een dag zat de Profeet met zijn metgezellen. Er kwam een begrafenisstoet langs en hij stond op om eer te betuigen aan de overledene. De metgezellen zeiden dat hij kon gaan zitten, want het was iemand van een vijandige Arabisch-Joodse stam. Waarop de Profeet antwoordde: *“Als een begrafenisstoet langs komt dan sta je op”*... om die zoon of dochter van Adam te eren. Een hedendaagse wijze¹, gaf ons een interessant perspectief op deze overlevering: *‘hij is overleden, hij is zoon van Adam geworden. Ja, onze verhaaltjes over identiteiten, de joden, christenen, moslims, enz., maar dat is alleen maar ons ego, dat ons parten speelt. En om het spel van het leven mogelijk te maken, brengt God ons in competitie: “Oh, jij zegt dat je Me bemint en hij zegt dat ‘ie Me bemint, jij zegt dit en hij zegt dat... Ik breng jullie in competitie. Ik geef elke een weg en Ik zie dan wel wie van jullie die oprecht*

---

¹ Sjeik Khaled Bentounes

heeft begaan, wie echt bemint en zich voor het algemeen welzijn inzet, wie liefdadig is en vrijgevig, wie er meer heeft gegeven dan hij kreeg.'

Dat is de betekenis van de uitspraak van de profeet Mohammed toen hij zei: *'Jullie zijn allen van Adam en Adam is van aarde.'* Die exclusief identitaire individualiteit is vergaan, maar het inclusief universele blijft over. En dat is het menselijk wezen, dat is wat geëerd moet worden. Het hebben van een vijand of vriend, of het bestempelen van de ander als hypocriet bestaat alleen in een aards en betrekkelijk leven. Tegenover het Absolute hebben we te maken met een andere realiteit, een realiteit van eenheid waar dood en leven samenkomen. De Eenheid waaruit al het betrekkelijke is voortgekomen, waaruit alle ogenschijnlijke tegenstrijdigheden zijn gekomen.

In hoeverre kunnen we met het erfgoed van die heiligen onze samenleving van vandaag in vrede opbouwen? Hoe kunnen we die menselijke waarden en deugden integreren in onze economie, politiek en opvoeding? De relatie met de overledenen komt ons dus bevragen wat wij van hun nalatenschap hebben geleerd en gemaakt. Dit kan zowel van de tiran als van de wijze. Beiden leren ons dat we als mens in staat zijn om het leven te vernietigen ofwel te beschermen. Wij zijn tot beide in staat! De keuze is aan eenieder van ons.

Hoe kan iemand vrede krijgen met de dood?

'Onze allerlaatste afspraak is niet de dood, wel de vrede die ons komt halen', woorden van die hedendaagse wijze. We zeggen het al eeuwen: 'rust in vrede', RIP, ... En daarbij slapen, het tweelingbroertje van de dood, vinden we dat niet heerlijk?

Het is eigen aan jeugdige mensen om het leven te ambiëren. De natuur maakt het zo dat ze willen blijven leven en hier ook voor strijden. Het is ook vaak zo dat iemand met de jaren rijper en wijzer wordt. Ouderdom brengt fysieke achteruitgang, maar ook innerlijke vooruitgang. Op een gegeven moment zijn je tijdgenoten heengegaan en ook de wereld die je zo goed kende. De mens krijgt het natuurlijke gevoel dat zijn termijn voltooid is en de tijd aanbreekt om te gaan.

De moeilijkheden die wij ervaren bij het overlijden van onze geliefden zijn een kwestie van gehechtheid, een emotioneel en affectief gegeven dat wijst op het feit dat we met elkaar verbonden zijn. Die verbondenheid wordt duidelijk bij het afscheid, in dit geval de dood. We voelen ons verbonden met dierbaren die zijn overleden. Als die verbondenheid er is met de doden, kunnen we ons dan voorstellen welke verbondenheid er bestaat met al het levende?

De eigen dood zet ons tegenover een realiteit en maakt ons bescheiden. In plaats van enkel angst in te boezemen kan die ons bewuster maken. Het kan ons wakker maken voor wat we met deze gave, die het leven is, vandaag de dag doen. Wat doen we met onze tijd, kracht, gezondheid en onze middelen ten opzichte van dit bewustzijn? Hierin zegt de Profeet: *"Leef voor het andere, spirituele leven alsof je morgen zult overlijden. En leef voor het aardse leven alsof je nooit zult sterven."* Deze uitspraak plaatst ons in een relatie met het Absolute, om een eindigheid te beleven in de oneindigheid. En om tegelijkertijd een duurzame kijk te hebben op de betrekkelijke en aardse realiteit.

Als je eeuwig zou leven, zou je er alles aan doen om de aarde waarop je leeft niet te verwoesten. Je weet namelijk dat je diezelfde grond morgen nodig hebt. De mens zal dan minder in strijd verkeren met anderen om succes, promotie of bezit te vergaren. Er is geen haast: wat ik vandaag niet kan bereiken kan morgen nog komen. Mijn ideeën kunnen leven met die van jou. Vandaag kunnen we jouw mening en idee bekijken en uitproberen. Mocht dat

niet werken, proberen we de mijne hierna. Zo komen we in een vrijgeevige cultuur, waarin er ruimte is voor elkaar. Waarin de ander en jezelf de tijd wordt gegund om iets op te bouwen in dit leven. Zonder de nood en druk op ons om alles zo snel mogelijk waar te maken. Veel jongeren hebben al rond hun twintigste te maken met depressies, omdat ze het gevoel hebben niks te hebben bereikt. Terwijl er voor hen nog een heel leven te gaan is. Er staat nog een leven voor hen om op te bouwen en kennis en ervaring op te doen.

Leert de wetenschap ons iets meer over de dood?

De biologische wetenschap beschouwt de dood als een lichamelijk ontbindingsproces. Dat wil zeggen dat de cellen in het lichaam zich afbreken en de dynamiek die eigen is aan het leven ophoudt: de terugkeer naar zijn oorsprong, de aarde. De wetenschap is een middel om de werkelijkheid te kunnen beschrijven en begrijpen. Het is echter empirisch niet mogelijk om in het dodenrijk onderzoek te gaan doen. In lijn met de wetenschap zegt de Koran dat de mens uit de aarde is geschapen en tot haar terugkeert. Het beschrijft de cyclus van het lichaam van de mens, dat uit aardse elementen is opgebouwd. Uiteindelijk keert ons lichaam terug naar de aarde en voedt het de bodem en daarmee de planten en dieren die leven op aarde. Maar dat is enkel het sterven van het lichaam.

Na de dood is het lichaam er nog en als het op de juist gekoelde temperatuur bewaard wordt vergaat het niet. Toch is de mens er niet meer. Wat is dan het eigene van de mens? Een ziel, een verstand, een bewustzijn, een zelfbewustzijn,...? Hoe kan het dat mensen uit verschillende delen van de wereld elkaar ontmoeten en bepaalde affiniteiten gemeen hebben? De scheikundige vertaalt dat naar chemische processen. De historicus, de psycholoog en de antropoloog ieder weer op hun eigen manier. Sommigen beschrijven de bergen en de ander weet ze te verzetten. Is spiritualiteit beschrijving van de berg? Een theorie? Of smaak? De ervaring zal het ons leren, met de dood als laatste ervaring hier op aarde.

De profeet Mohammed zei: *‘De mensen slapen, als ze sterven ontwaken ze.’* De ene slaapt dieper dan de andere. Jezus van Nazareth nodigde ons daarom ook uit om opnieuw geboren te worden.

Wat was de bedoeling van profeten, boodschappers en wijzen?

Wat hun precieze bedoeling is geweest kan ik niet zeggen. Ik kan alleen getuigen van wat hun nalatenschap met mij doet. Daar zien we dat ze niet bezig waren met het oprichten van een instituut of een verzameling van gebruiken, gewoontes en dogma's. Hun leven was een getuigenis van wijsheid en vrede door hun staat van zijn. Ze waren bezielde door een en hetzelfde en hun Rede was geïnspireerd. Ze brachten licht en duidelijkheid in het leven. Ze stelden een weg voor en nodigden de mensen uit tot zichzelf te komen en te kiezen voor barmhartigheid, wijsheid en zuiverheid. Wat hebben wij echter daarmee gedaan? Wat hebben wij van Mohamed gemaakt? En van Abraham? En Jezus? ...Vrede over hen allen.

Alaeddine Touhami